

Г. П. Жалдак,
к. е. н., старший викладач, Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: 0000-0003-3421-3648
М. Р. Красовська,
студентка, Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: 0000-0002-9046-3468

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.11.96

ПРОЦЕСИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ТА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

H. Zhaldak,
PhD in Economics, Senior Lecturer, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
M. Krasovska,
student, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

PROCESSES OF PRIVATIZATION AND DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN ECONOMY

У статті визначено динаміку процесів приватизації в Україні починаючи з 1993 року. Визначено основні переваги та недоліки приватизації. Серед позитивних аспектів виокремлено: модернізацію виробництва, впровадження новітніх технологій та видів продукції, запровадження сучасного менеджменту, створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу, розвиток ринкової інфраструктури та поліпшення інвестиційного клімату. Упущення приватизації: поділ населення за доходами, зниження рівня соціальних гарантій. Також є значний ризик монополізації ринку в руках приватного власника. А як наслідок, може зростати нелегальний бізнес, тінізація доходів, відповідно й підвищення рівнів корупції та хабарництва.

Визначено, що приватизація має проводитися відкритим шляхом, через створення прозорого і зрозумілого конкурсу, до якого може приєднатися максимальна кількість учасників з усього світу. Варто забезпечити об'єктивну оцінку усіх об'єктів, що підлягають приватизації та вільний доступ іноземних компаній, які можуть надати інвестицій у розвиток таких підприємств.

The article identifies the dynamics of privatization processes in Ukraine since 1993. The main advantages and disadvantages of privatization are identified. Among the positive aspects are: modernization of production, introduction of the latest technologies and types of products, introduction of modern management, creation of conditions for the development of small and medium business, development of market infrastructure and improvement of the investment climate. Omission of privatization: division of the population by income, reduction of social guarantees. There is also a significant risk of market monopolization in the hands of the private owner. As a result, illegal business, shadowing of incomes, and, accordingly, rising levels of corruption and bribery may increase.

It is determined that privatization should be carried out in an open way, through the creation of a transparent and clear competition, which can be joined by the maximum number of participants from around the world. It is necessary to ensure an objective assessment of all objects subject to privatization and free access of foreign companies that can provide investment in the development of such enterprises. During 2013—2017, revenues from privatization and privatization itself were the lowest in the history of our country's independence. In our opinion, this was primarily due to the policy of the state in those years. However, starting in 2019, the authorities became seriously interested in privatization. Gradually, changes began to take place in this area. Parliament repealed the law "On the list of objects of state property that are not subject to privatization" and now allows the privatization of all enterprises, except strategically important. This is due to the fact that Ukraine is still one of the few countries with a significant number of state-owned enterprises.

In the future, the development of a market economy, as well as the transformation and reform of economic property relations in Ukraine should take place in the direction of: 1) changing the model of privatization to investment-oriented. With such a model, the priority is to increase the efficiency of management and align the privatization strategy with the strategy of economic development of Ukraine and its industries; 2) development of new instruments of the State Property Fund's influence on investors to guarantee the commitments made after privatization; 3) improvement of the sale procedure, strengthening of information support of privatization processes, etc.

*Ключові слова: приватизація, економіка, стратегічно важливі підприємства.
Key words: privatization, economy, strategically important enterprises.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стратегічно важливі підприємства приносять значну частку доходу державі, а їх приватизація означає втрату цих доходів. Проблема роздержавлення стратегічно важливих підприємств, визначення можливих упущень та переваг від приватизації є актуальним питанням сьогодення. Зважаючи на теперішню ситуацію в Україні та світі, які стоять на порозі нової економічної кризи, що спричинена пандемією, питання приватизації не мають залишатися без уваги.

Після проголошення незалежності Україна розпочала зміну економічної системи. Зазнали змін і форми власності, які характеризувалися в ті роки масовим роздержавленням та приватизацією. У своєму дослідженні ми зосередимось на тому, як з роками змінювалися рішення щодо приватизації стратегічно важливих підприємств, які ж саме підприємства були приватизовані, визначимо основні переваги та упущення приватизації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий науковий внесок у вирішення зазначеної проблеми відображують праці Л. Абалкіна, Г. Артамонова, В. Базилевича, В. Виноградова, А. Гальчинського, В. Гейця, В. Голікова, С. Мочерного П. Єщенко, Ю. Єханурова, І. Лукінова, М. Чечетова та ін. Дослідники пропонують власне розуміння цього процесу, переваг та недоліків, а також розроблення та вибору оптимальних стратегічних альтернатив. Проте важливим все ще є проведення аналізу динаміки приватизації з часів отримання незалежності та визначення особливостей нового етапу приватизації.

МЕТА СТАТТІ

Метою представленої статті є окреслення особливостей приватизації в Україні, виявлення досягнень та упущень цього процесу і визначення перспективних напрямів подальших змін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Приватизація майна державних підприємств — це відчуження майна, яке перебуває у загальнодержавній і комунальній власності, на користь фізичних та недержавних юридичних осіб [1]. Приватизація державного майна є одним з основних напрямів економічних перетворень. Незаперечною також є її роль у формуванні ринкової економіки.

Варто зазначити, що за всі роки незалежності України було приватизовано понад 125 тисяч підприємств, серед яких були й стратегічно важливі [2]. Наразі зареєстровано майже 3 500 об'єктів державної власності різної організаційно-правової форми. Майже 40% з них зупинили роботу, є робочими лише на папері. За даними офісу реформ Кабінету Міністрів України кожне третє підприємство є збитковим та виступає потенційним джерелом фіскальних ризиків [3]. У порівнянні з країнами ОЕСР процеси роздержавлення, зазвичай проходить доволі інертно та поступово. Наприклад, Іспа-

нія впродовж 20 років здійснювала продаж державних підприємств. У Канаді у 1985 р. почалася Реалізація програми приватизації і триває до сьогодні, при цьому до 1997 року було приватизовано лише 26 державних підприємств. У Великобританії команда Маргарет Тетчер за 10 років змогла продати лише 20 державних підприємств. Натомість, у Мексиці за 6 років було приватизовано 150 компаній. Польща за весь приватизаційний період змогла зменшити частку державних підприємств до 70 компаній, тоді як на початку їх було 8453 [4].

Приватизація, як і будь-який процес у державі, має свої позитивні та негативні наслідки. Оскільки сама приватизація означає віддати державне майно у руки приватного власника, то він забажає оновити устаткування та взагалі рівень роботи на сучасніший. Тому до позитивних наслідків приватизації можна віднести:

1. Модернізацію виробництва, впровадження новітніх технологій та видів продукції, запровадження сучасного менеджменту. Так, на жаль, дуже багато вітчизняних держкомпаній були збитковими у минулих роках. Держава немає грошей для їх розвитку. Приватизація певною мірою зможе забезпечити зростання надходжень до бюджету та кількості робочих місць, покращення фінансово-господарського стану підприємства безпосередньо. Як наслідок, створюються умови для сталого розвитку економіки та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

2. Створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу. Як відомо, розвиток малого та середнього бізнесу є одним із важливих чинників вирішення соціально-економічних проблем, зокрема: проблему зайнятості, створення нових джерел доходів для населення, виробництво необхідних товарів та послуг [8].

3. Розвиток ринкової інфраструктури та інституцій. На сьогодні найбільш прийнятним шляхом розвитку інфраструктури ринку є її розширення та якісне оновлення її системи. Ринкова інфраструктура покликана забезпечувати процес товарообміну, рух товару від виробника до споживача, а також генерувати ринкові ціни як ціни попиту та ціни пропозиції.

4. Поліпшення інвестиційного клімату. Залучення іноземних інвесторів у вітчизняну економіку, сприяє створенню умов для сталого розвитку економіки та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Але це можливо за умови встановлення справедливої ціни. Проте суттєва відмінність приватизації в Україні у тому, що більшість державних підприємств продаються за демпінговою ціною. Звичайно, пандемія та військовий конфлікт на Сході країни лише ускладнюють економічне становище та зумовлюють шукати додаткові джерела доходів до державного бюджету, тому цього року уряд виставив на продаж усі підприємства державної власності, окрім стратегічно важливих [5]

Безумовно, варто також виділити негативні аспекти приватизації, серед яких можна відзначити: поділ населення за доходами, зниження рівня соціальних га-

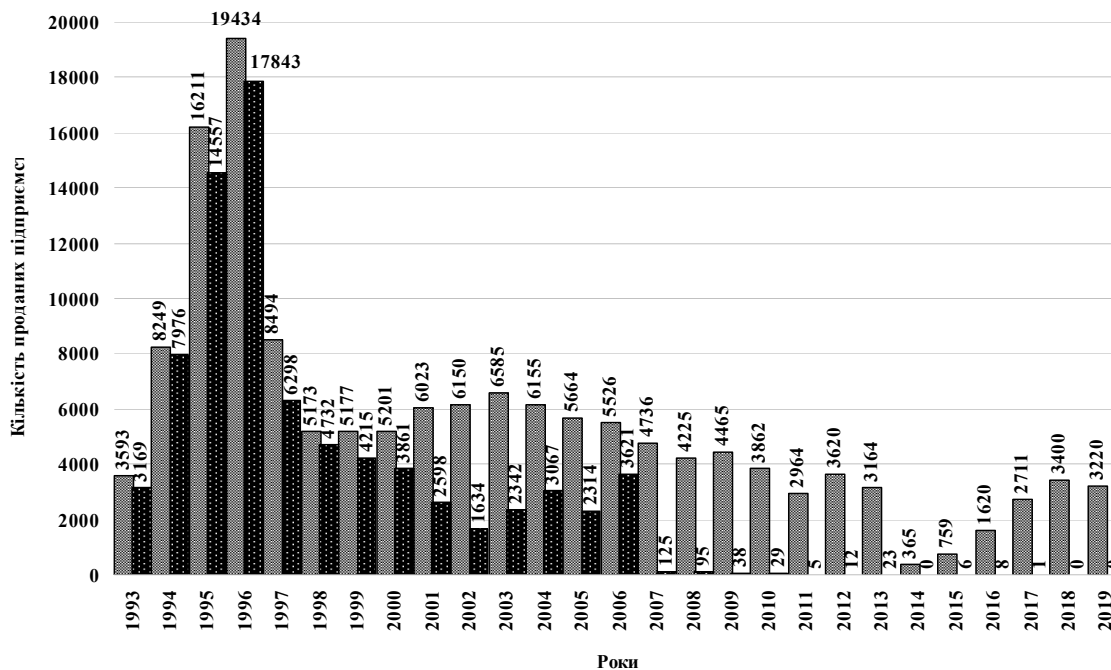


Рис. 1. Кількість проданих стратегічно важливих підприємств

Джерело: [6].

рантій. Також існує значний ризик монополізації ринку в руках приватного власника. А, як наслідок, може зростати нелегальний бізнес, тінізація доходів, відповідно й підвищення рівнів корупції та хабарництва. З одного боку, багато дослідників вказують на те, що "...важливим генератором корупції, є державні підприємства", інші ж — навпаки. На нашу думку, для того, щоб позбутися корупції варто забезпечити належний соціально-економічний рівень розвитку суспільства, а також змінити поведінкові стереотипи та масову психологію, яка формувалась впродовж декількох десятиліть. Маємо надію, що за умови формування та становлення громадянського суспільства цього вдасться досягнути.

Варто також зазначити про реформу управління держпідприємствами, основною метою якої є забезпечення прозорості діяльності та звітування державних підприємств, покращити операційні та фінансові результати через організацію корпоративного управління держпідприємствами та зниження частки держави в економіці, ліквідацію непрацюючих підприємств [3].

Приватизацію стратегічно важливих підприємств за несправедливо заниженими цінами, одразу варто віднести до негативних наслідків, оскільки це упущення та цілковиті збитки державі і навіть отриманий прибуток з цього не покращує ситуації. Першими приватизованими підприємствами були: ЗАТ "Оболонь", АТ "Електрон", металургійні комбінати ім. Ілліча "Азовсталь" та "Єнакіївський коксохімічний завод". Вони були передані в приватний сектор до 1995 року. До 2000 року було приватизовано такі підприємства: ВАТ "Донбасенергобуд", ВАТ "Мукачівський завод комплектних лабораторій", "Донецький дослідний завод технологічного устаткування" та інші [1].

Визначення стратегічно важливого підприємства не існує, проте поняттям "стратегічно важливого підприємства" є:

- підприємства-суб'єкти природних монополій провадять діяльність на загальнодержавному ринку товару;
- підприємства, які займають монополічне становище на загальнодержавному ринку товару за умови, що цей товар має важливе соціально-економічне значення;
- підприємства паливно-енергетичного комплексу входять до об'єднаної енергетичної системи;

— підприємства, які забезпечують функціонування інфраструктури загально-державного значення, зокрема електров'язку та пошти, залізничного, авіаційного та морського транспорту, магістральних газопроводів та нафтопроводів;

— підприємства, що здійснюють видобування та переробку корисних копалин загальнодержавного значення;

— підприємства, які становлять науково-технічний потенціал країни; підприємства, що мають значну питому вагу в обсязі вартості експорту товарів, робіт, послуг походженням з України [2].

З початку отримання незалежності і до сьогодні продано всього 78569 державних підприємств, які мали стратегічно важливе значення для країни.

Для зручності подачі даних зобразимо на рисунках 1 та 2 кількість проданих стратегічно важливих підприємств по роках та відповідно доходи від продажу приватизованих підприємств. Це надасть нам наочне уявлення про стан продажу та доходів протягом 1993—2019 років [6].

З метою меншого загромодження рисунків 1 та 2 пояснення до них наведемо далі: темним кольором зображені стовбці означають загальну кількість приватизованих підприємств по роках, а світлим — кількість з них стратегічно важливих. Аналогічна ситуація для доходів.

Аналізуючи вищезазначені рисунки, неможливо не помітити, що понад 66 тисяч стратегічно важливих підприємств були продані до 2000 року за 291,16 млн доларів. Можна стверджувати, що держава могла би отримати набагато більші прибутки від цих підприємств, аніж заробила на їх продажі. Тогочасні умови та високий рівень корупції позбавили країну нових прибутків у такий важкий період після проголошення незалежності. Як приклад, можна навести приватизацію "Укррудпрому". Економічні підсумки приватизації "Укррудпрому" лише підтверджують висновки: при порівнянню із доходом "Криворіжстали" сумарному доходу десяти гірничорудних підприємств, що входили до складу "Укррудпрому", до бюджету за всі ці підприємства перерахували у 16 разів менше — тільки 27,8 млн дол. [6].

У 2000 році Кабінет Міністрів затвердив перелік підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави і відповідно не підлягають приватизації. До цього списку увійшли 340 підприємств,

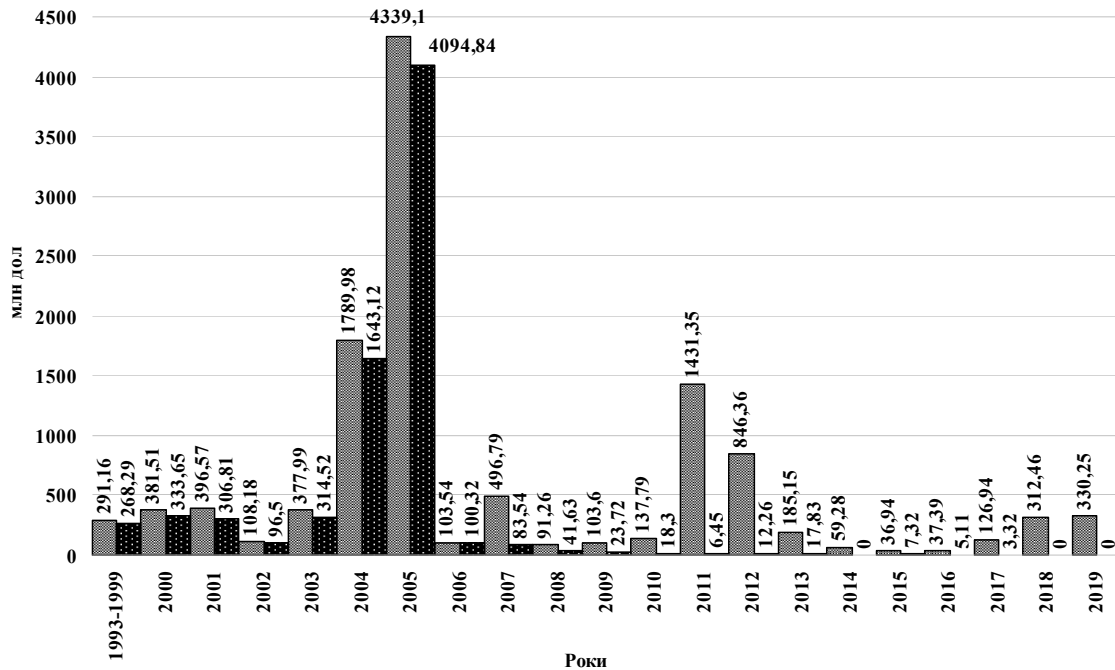


Рис. 2. Доходи від продажу приватизованих підприємств

Джерело: [6].

таких як: державне підприємство "Енергоринок" та державне підприємство об'єднання "Артемсіль". Пізніше, у 2001—2006, 2008, 2010 та 2011 роках були затверджені зміни, за якими цей перелік додавав до себе нові підприємства та виключав з переліку наявні, що втратили своє стратегічно важливе значення. У 2015 році було затверджено новий перелік стратегічно важливих підприємств, який є чинним на сьогодні, із внесенням змін у 2016, 2018 та 2019 роках. Новий перелік налічує 321 підприємство, серед яких є: ПАТ "Топаз" та державне підприємство "Одеський авіаційний завод". У 2019 році було проведено лише одну зміну в переліку — додано державне підприємство "Миколаївський бронетанковий завод" [1].

Вважаємо за доцільне відзначити, що стратегічно важливі підприємства після 2000 року вже мали захист державою, вже була зрозуміла їхня важливість в країні, а продаж не припинявся. Це пов'язано з тим, що держава хоч і вводила закони з переліком стратегічно важливих підприємств, про захист цих підприємств, але не контролювала повною мірою дану проблему. До 2007 року продавались стратегічно важливі підприємства ще у доволі великій кількості і тільки з 2007 року вже значно зменшилась кількість продажу, були тільки поодинокі випадки з малою стратегічною важливістю.

Аналізуючи ці рисунки зазначимо, що протягом 2004—2005 років були отримані значні доходи від продажу державних підприємств. Це пояснюється тим, що була продана велика кількість стратегічно важливих підприємств, а саме: ВАТ "Криворізький гірничо-металургійний комбінат "Криворіжсталь"" ВАТ "Пресмаш", ВАТ "Рівнесільмаш", ВАТ "Агробудсистема", також було продано підприємства нестратегічної важливості, серед яких: ВАТ "Северодонецький завод будівельної кераміки", ВАТ "Трібо". З найбільш прибуткових було продано ВАТ "Краснодонвугілля" за ціною 469,05 млн дол. [6].

Так само, відчутні доходи було отримано впродовж 2011—2012 рр. Протягом цього періоду було продано такі стратегічно важливі підприємства як: ПАТ "Західенерго", ПАТ "Горлівський машинобудівний завод", ПАТ "Спецтехскло А" та нестратегічної важливості: ПАТ "Чернівціобленерго", ЦМК "Адміністративно-складського комплексу "Кудрявський". З найбільш прибуткових були продані ПАТ "Донецькобленерго" за

ціною 467,6 млн дол. та ПАТ "Вінницяобленерго" за ціною 176,2 млн дол. [6].

Впродовж 2013—2017 років, отримані доходи від приватизації та сама приватизація були найменшими за всю історію незалежності нашої країни. На нашу думку, це, передусім, було пов'язано із політикою держави у ті роки.

Проте, починаючи з 2019 року влада серйозно зацікавилась приватизацією. Поступово почали відбуватися зміни у цій сфері. Парламент скасував закон "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації" і тепер дозволяється приватизація всіх підприємств, окрім стратегічно важливих [1]. Це пов'язано з тим, що Україна ще залишається однією з небагатьох країн із значною кількістю державних підприємств. Можемо знову прогнозувати масову приватизацію мало важливих країні підприємств. Це є раціональним рішенням, оскільки збільшаться надходження до держбюджету і самі підприємства зможуть отримати нові можливості з допомогою стратегій нових власників. Але, незважаючи на зазначене вище, обов'язково 15 підприємств залишаться у державній власності: "Нафтогаз України", "Укрзалізниця", "Укрпошта", КБ "Південне", "Південмаш", "Завод 410 цивільної авіації", "Антонов", "Хартрон", ХДАПП, Адміністрація морських портів, "Енергоатом", "Укргідроенерго", "Укренерго", Східний ГЗК і "Укрхімтрансміак" (їхні загальні активи становлять 1,175 трлн грн, або 69% від вартості всіх активів) і 363 об'єкти (8,6% усіх активів), що забезпечують виконання державою своїх функцій. Всі інші підприємства буде передано на приватизацію задля залучення інвестицій та економічного зростання [6].

Водночас приватизація має проводитися відкритим шляхом, через створення прозорого і зрозумілого конкурсу, до якого мають можливість приєднатися максимальна кількість учасників з усього світу. Також має бути об'єктивна оцінка усіх об'єктів, що підлягають приватизації. Важливо забезпечити вільний доступ іноземних компаній, які можуть перевірити вартість оцінки, це буде запорукою чесної приватизації. Проте в сьогоденних умовах світового економічного спаду навряд чи знайдеться багато охочих іноземних інвесторів, які зацікавляться Україною [7].

Надалі розвиток ринкової економіки, а також перетворення та реформування економічних відносин

власності в Україні має відбуватися у напрямі: 1) зміни моделі приватизації на інвестиційно-орієнтовано. При такій моделі пріоритетом є підвищення ефективності управління, та приведення у відповідність стратегії приватизації до стратегії розвитку економіки України та її галузей; 2) розроблення нових інструментів впливу Фонду держмайна на інвесторів, для гарантування взятих зобов'язань після приватизації; 3) удосконалення процедури продажу, посилення інформаційного забезпечення приватизаційних процесів тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, з початку формування приватизації в Україні було продано понад 78 тисяч стратегічно важливих підприємств [6]. Це було не вигідно для економіки країни, оскільки ці підприємства приносили значні прибутки державі і є були важливими для економіки загалом. З роками було затверджено список стратегічно важливих підприємств, що зменшило кількість їх продажу, і держава відповідно уникнула великих збитків. А в останній рік приватизації стратегічних підприємств навіть не розглядалась, натомість збільшилась приватизація простих підприємств, що не мають стратегічного значення. Це рішення є раціональним, оскільки, зберігши стратегічні підприємства, ми матимемо стабільні доходи в державі та, спродуючи неприбуткові або малоприбуткові підприємства, отримаємо з цього дохід і відповідно збільшиться економічний рівень держави.

Перспективним напрямом наших подальших розвідок у цьому напрямі є аналіз динаміки проведення "точкової" приватизації через первинне публічне розміщення акцій на ринку, в тому числі — на провідних фондових майданчиках світу, а також шляхом прямого продажу фізичним особам. Такий механізм добре зарекомендував себе у Польщі, Угорщині, країнах Балтії. Він надає можливість залучити кошти населення до приватизації, забезпечує ринковий механізм визначення ціни об'єкта.

Література:

1. Верховна Рада України (1992 р.), Закон України "Про приватизацію державного майна", доступний за адресою: <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/3050.html> (Укладено 4 березня 2013 р.).
2. Кабінет Міністрів України (2004), "Список підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави", доступний за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/npas/10493361> 23 грудня 2004 р.).
3. Управління реформ Кабінету Міністрів України (2018), "Управління державними підприємствами на 2018 рік", доступне за посиланням: <https://rdo.in.ua/direction/upravlinnya-derzhpidpruyemstvamy> (Укладено 22 грудня 2018 р.).
4. Офіційний сайт Європейського інформаційно-дослідницького центру (2014), "Приватизація державних підприємств. Досвід Західної та Східної Європи", доступно за адресою: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28973.pdf> (Укладено 6 лютого 2015 р.).
5. Верховна Рада України (2019), Закон України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації", доступний за посиланням: <https://www.me.gov.ua/News/Детально?Lang=uk-UA&id=54b56a16-edf0-4a96-9158-6c426f073c6a&title=VerkhovnaRadaUkrainiPereglianulaPerelikDerzhavnikhPidprimstv-SchoPidliagaiutPrivatizatsii> (Укладено 3 жовтня 2019).
6. Офіційний сайт Фонду державного майна України (2020 р.) "Дохід від приватизації українських підприємств", доступний за адресою: https://privatization.gov.ua/product-category/success_stories/ (Укладено 11 квітня 2020 р.).
7. Скиба М.В. "Приватизація як інструмент структурного перетворення в економіці України: поняття, основні проблеми та шляхи їх вирішення". Економіка

та управління підприємствами та національним господарством. 2018. Вип. 1, С. 125—133.

8. Жаліло Я.А. "Українська приватизація: перспективи та пріоритети", Київ, "Таймс Н", 2008, Україна.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "About privatization of state property", available at: <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/3050.html> (Accessed 4 March 2013).
 2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), "List of enterprises that have a strategic importance for the economy and security of the state", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/10493361> (Accessed 23 December 2004).
 3. Office of Reforms of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "Management of state enterprises for 2018", available at: <https://rdo.in.ua/direction/upravlinnya-derzhpidpruyemstvamy> (Accessed 22 December 2018).
 4. The official site of European Information and Research Center (2014), "Privatization of state enterprises. The experience of Western and Eastern Europe", available at: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28973.pdf> (Accessed 6 February 2015).
 5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine "About the list of objects of the state property right which are not subject to privatization", available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=54b56a16-edf0-4a96-9158-6c426f073c6a&title=VerkhovnaRadaUkrainiPereglianulaPerelikDerzhavnikhPidprimstv-SchoPidliagaiutPrivatizatsii> (Accessed 3 October 2019).
 6. The official site of the State Property Fund of Ukraine (2020), "Income from privatization of Ukrainian enterprises", available at: https://privatization.gov.ua/product-category/success_stories/ (Accessed 11 April 2020).
 7. Skyba, M.V. (2018), "Pryvatyzaciya yak instrument strukturnyx peretvoren v ekonomici Ukrainy: ponyattya, osnovni problemy ta shlyaxy yix vy`rishennya", Economics and management of enterprises and the national economy, vol. 1, pp. 125—133.
 8. Zhalilo, Ya. A. (2008), "Ukrayinska pryvatyzaciya: perspektivy ta priorytety" [Ukrainian privatization: prospects and priorities], "Tayms N", Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 12.11.2020 р.*

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28, (044) 458-10-73